

## Een links manifest contra de globalisering

Wil Hout bespreekt:

Hans-Peter Martin en Harald Schuman,  
*Globalisering: De wereld in verval*, Rijswijk:  
Uitgeverij Elmar, 1997

'Het besluit om bepaalde branches in de openbare dienstensector te liberaliseren draagt geenszins een ideologisch karakter maar is een uiting van de *natuurlijke* bereidheid om zich aan economische en technologische ontwikkelingen aan te passen' (p. 182), zo citeren Hans-Peter Martin en Harald Schuman, redacteurs van *Der Spiegel*, de socialistische Europees Commissaris Karel van Miert. De auteurs gebruiken het citaat om duidelijk te maken dat zelfs vooraanstaande criticasters van de kapitalistische orde zich niet langer druk lijken te maken over de drijfveren van de hedendaagse economische globalisering. Het boek *Globalisering: De wereld in verval* is een 316 pagina's tellend manifest waarin Martin en Schuman beogen de achtergronden van de hedendaagse economische ontwikkelingen te duiden en trachten een politiek alterna-

tief te ontwikkelen voor wat velen als onvermijdelijk beschouwen.

De portée van het boek is dat de ontideologisering van het politieke discours, die tot uitdrukking komt in de uitlatingen van Van Miert en andere politici, leidt tot onterechte berusting en aanpassing aan wat men als natuurwetten beschouwt. Globalisering is, volgens Martin en Schuman, mensenwerk, zij is bewerkstelligd door besluiten van politici: 'Verdrag na verdrag, wet na wet waren het steeds regeringen en parlementen die met hun besluiten de barrières voor het grensoverschrijdende verkeer van kapitaal en goederen hebben geslecht. Van de vrijgave van de deviezenhandel op de interne Europese markt tot de voortdurende expansie van het wereldhandelsverdrag GATT hebben politici uit de westerse industrielanden systematisch zelf die toestand opgeroepen, waarmee ze nu problemen hebben' (p. 17). Wellicht juist omdat zij globalisering zien als iets wat door mensenhand is gecreëerd, menen Martin en Schuman dat politieke actie tegen de gevolgen van dit verschijnsel een reële mogelijkheid is. De auteurs bekennen ner-

gens in het boek politieke kleur, maar met weinig fantasie is in hun 'alternatief' een sociaal-democratisch programma te herkennen.

De kracht van *Globalisering: De wereld in verval* is dat op zeer begrijpelijke wijze inzicht wordt geboden in verscheidene economische en politieke processen die zich doorgaans – niet het minst door het gebruik van termen die slechts aan de *insider* bekend zijn – aan de waarneming van de meerderheid van de bevolking onttrekken. Doordat Martin en Schuman hun betoog hebben geardeerd met vele voorbeelden, die ze ongetwijfeld ontlenuen aan hun rijke journalistieke ervaring, is het boek meer geworden dan een steriele academische verhandeling. De keerzijde van de onderhavige aanpak is dat de auteurs niet steeds voldoende duidelijk maken hoe de ontwikkelingen die ze beschrijven nu precies met elkaar samenhangen. Soms lijken de auteurs er te zeer op uit een aanklacht tegen de feilen van de moderne sociale en politieke orde te schrijven en verliezen ze het verband met de economische globalisering uit het oog.

Het belangrijkste gevaar van de globalisering schuilt volgens

## B O E K E N

Martin en Schuman in het ontstaan van wat zij de '20-80 samenleving' noemen en wat in het Nederlandse politieke debat de 'tweedeling van de samenleving' is gaan heten. Het toekomstbeeld waar de Duitse journalisten voor waarschuwen is een samenleving waarin twintig procent van de beroepsbevolking 'genoeg [is] om alles te produceren en alle hoogwaardige diensten te verlenen die de wereldbevolking zich kan permitteren'. Figuurlijk gesproken komt het er in dit type samenleving op neer 'to have lunch or to be lunch' (p. 12). De 'tien ideeën in de strijd tegen de 20-80 samenleving' die Martin en Schuman tot besluit (pp. 313-316) formuleren, betreffen onder andere: een vergaande democratisering van de Europese Unie, de voltooiing van de monetaire unie, de invoering van een Europese belastingpolitiek, de heffing van omzetbelasting op valuta- en krediettransacties, de invoering van een Europese milieubelasting en een heffing op luxegoederen, de vorming van Europese vakbonden en het tegengaan van liberalisering en privatisering.

De '20-80 samenleving' is een krachtige metafoor voor de hedendaagse sociale onrechtvaardigheid. Ik ben er evenwel minder van overtuigd dat dit beeld zo nadrukkelijk gekoppeld moeten worden aan de hedendaagse economische globalisering. Het 'uiteenvallen van de wereld' wordt door Martin en Schuman onder meer geïllustreerd aan de hand van het feit dat 'ook in de landen die tot nu toe tot de ontwikkelingslanden behoorden, [...] de

Kuala Lumpurs slechts de citadels van de wereldeconomie zijn'. Ter onderbouwing van hun stelling geven zij aan dat '[h]et grootste deel van de wereld verandert in een aan lager wal geraakte planeet, die slechts rijk is aan megasteden met megaslums waarin miljarden mensen maar amper het hoofd boven water kunnen houden' en dat '358 miljardairs samen even rijk [zijn] als 2,5 miljard mensen, bijna de helft van de wereldbevolking' (p. 37).

#### *Waarom (onder)ontwikkeling?*

Over de oorzaken van de onderontwikkeling moge weinig overeenstemming bestaan in politieke en intellectuele kring, feit blijft dat de wereldwijde verdeling van rijkdom sinds de Industriële Revolutie voortdurend bijzonder scheef is geweest. Ik ken geen studies die aantonen dat de mondiale welvaartsverdeling in het tijdperk van de globalisering – dus sinds het begin van de jaren tachtig – ingrijpend is veranderd. De opkomst van de nieuwe industrielanden in Zuidoost-Azië, die nu wellicht even tot stilstand is gekomen, lijkt erop te wijzen dat een deel van de ontwikkelingslanden wel degelijk een reëel perspectief op welvaarts-groei heeft. Dankzij de relatief gelijke inkomensverdeling in deze landen heeft een groot deel van de bevolking zich een aanzienlijk hoger levenspeil verworven. Het succes van de nieuwe industrielanden is voor een groot gedeelte toe te schrijven aan de mogelijkheden die de economische openheid heeft geboden.

De meest overtuigende onderdelen van *Globalisering: De wereld in verval* zijn de hoofdstukken die zich bezighouden met de veranderingen op de internationale financiële markten, de opkomst van de 'concurrentiestaat', de rol van vestigingsplaatsfactoren in de moderne economie, en de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de nationale soevereiniteit en de beleidsvrijheid van staten.

In het hoofdstuk dat de goed gekozen titel 'Dictatuur met beperkte aansprakelijkheid' draagt, behandelen Martin en Schuman de financiële 'revolutie' die sinds het begin van de jaren tachtig de internationale politiek-economische verhoudingen een ander aanzien heeft gegeven. De *Spiegel*-journalisten zien in de kredietverlening aan Mexico na de Pesocrisis van 1995 het verval van de macht van de politiek ten gunste van de 'anonieme acteurs van de financiële markten' (p. 67). Michel Camdessus, de door-gaans zeer machtige directeur van het Internationale Monetaire Fonds stond ten tijde van de Pesocrisis met zijn rug tegen de muur en had in feite geen andere keus dan over te gaan tot een 'bail-out for speculators', die het internationale financiële systeem in gijzeling hielden: 'Camdessus pakt de telefoon en binnen enkele uren is er van de anders zo machtsbewuste directeur van 's werelds grootste kredietverlener niet veel meer over dan een marionet en hebben lieden die hij niet eens kent de touwtjes in handen' (p. 60).

Bij de behandeling van de financiële globalisering komt de

## B O E K E N

rol van de valutahandel ('een elektronisch uitgerust leger', p. 71) en van de handel in derivaten in begrijpelijke taal aan de orde. Vooral de laatste transacties, die volgens Martin en Schuman in 1995 een omvang van \$41.000 miljard bereikten, betekenen een enorme groei van de rol van banken. Het wordt voor nationale staten steeds moeilijker economische transacties te beïnvloeden met traditionele middelen als de rentestand. De consequentie hiervan is: 'hoe meer staten afhankelijk worden van de welwillendheid van beleggers, des te meedogenlozer moeten regeringen een toch al bevoorrechte minderheid begunstigen: bezitters van vermogen' (p. 86-87). De toename van kapitaalvlucht en de opkomst van belastingparadijzen als de Cayman-eilanden leidt tot een erosie van de mogelijkheden voor nationaal economisch beleid. Volgens Martin en Schuman moeten de pogingen te komen tot een Economische en Monetaire Unie (EMU) in Europa ten minste deels worden gezien als het streven naar 'het herstel van de staatsmacht tegenover de financiële markten'; bovendien zou de EMU ('zo beloven Parijse politici vanachter hun hand') staan voor het einde van de 'tirannie van de dollar' (p. 110). Hiernaast prijzen de auteurs het plan van de Amerikaanse econoom James Tobin tot invoering van een omzetbelasting van één procent op transacties op de geld- en kapitaalmarkten. Dit plan zou een beperking van de speculatie teweeg brengen, omdat de winst die het gevolg is van minieme koersverschillen op

verschillende markten zou worden afgeroomd.

De toenemende internationale economische vervlechting leidt volgens Martin en Schuman ook tot een verandering in de taken van de overheid. Doordat internationaal opererende bedrijven, vergeleken met uitsluitend voor de nationale markt werkende bedrijven, een afweging kunnen maken tussen verschillende vestigingsplaatsen (doorgaans op basis van arbeidskosten), voelen overheden zich genoodzaakt met andere te 'concurreren' om het aantrekken van investeringen. Voor de westerse wereld betekent dit volgens de auteurs een verlies aan arbeidsplaatsen of, indien het niet zover gaat, een verslechtering van arbeidsvoorwaarden, onder meer wegens de omzetting van reguliere aanstellingen in deeltijd- of tijdelijk werk. Met afgrijzen wijzen Martin en Schuman naar de ontwikkelingen in de Verenigde Staten: 'het productiefste en rijkste land ter wereld, dat beschikt over een gigantische binnenlandse afzetmarkt en de briljantste wetenschappers, is tegenwoordig ook het grootste lage-lonenland binnen de wereldeconomie' (p. 156).

#### *Optimisme over de staat*

Ondanks alle sombere verwachtingen die zij in hun boek uiten, leggen Martin en Schuman zich niet neer bij de gevolgen van de globalisering en pleiten zij zelfs onomwonden voor een *renaissance* van de staat: 'Want de staat en de regering blijven de enige instantie waarbij burgers en kiezers gerechtigheid, verantwoor-

delijkheid en veranderingen aan de kaak kunnen stellen' (p. 276). Zoals zoveel publicisten van linkse signatuur pleiten de *Spiegel*-journalisten voor internationale samenwerking. Zij constateren dat de meeste pogingen tot internationale samenwerking te komen na de Tweede Wereldoorlog voor hun welslagen afhankelijk waren van de medewerking van de Verenigde Staten. Op dit moment is evenwel niet of nauwelijks te verwachten dat 'de door populisme en demagogie gekenmerkte Amerikaanse politiek de wereld uit de valstrik van de globalisering zal helpen' (p. 284). Martin en Schuman pleiten daarom, zoals de Engelse auteurs Paul Hirst en Grahame Thompson dat in hun veelgeprezen *Globalization in Question* (Polity Press, 1996) al eerder deden, voor de Europese optie. De monetaire unie is een mogelijkheid een belangrijk deel van de teloor gegane beleidsautonomie op het gebied van de valuta-, geld- en belastingpolitiek te herwinnen. Volgens Martin en Schuman geldt de macht van het getal: een economische mogendheid als de Europese Unie, die in totaal meer dan 400 miljoen consumenten telt, kan aan de actoren van de globalisering haar wil opleggen. Of het nu 'de drooglegging van de belastingpradijzen', 'de inachtneming van sociale en ecologische minimumstandaards' of de heffing van een omzetbelasting op de kapitaal- en deviezenhandel (p. 285-286) betreft, de Europese Unie heeft een belangrijke kans van slagen.

Het betoog van Martin en Schuman is, zeker vanuit sociaal-

## B O E K E N

democratisch perspectief bezien, tamelijk overtuigend. De Europese optie lijkt een reële mogelijkheid om tegenwicht te bieden aan de erosie van de politiek. Aan het eind van hun boek geven de auteurs evenwel aan wat de achilleshiel van de Europese Unie blijft: het stelselmatige onvermogen een politieke eenheid tot stand te brengen. Zolang de lidstaten er niet in slagen een poli-

tieke unie te vestigen, zal de Europese Unie er niet in slagen met één stem te spreken en de capaciteit te ontwikkelen die nodig is om de krachten van de markt te beteugelen. Investerders en beleggers kunnen in die situatie gebruik maken van de Europese verdeeldheid over politieke doelstellingen en kunnen de staten van de Europese Unie tegen elkaar blijven uitspelen. Bij

gebrek aan werkelijke politieke eenheid zal het 'Europese alternatief' dat Hans-Peter Martin en Harald Schuman in hun boek schetsen een wensdroom blijven.

WIL HOUT

*Universitair hoofddocent  
Internationale Politieke Economie in  
de School voor Bestuurswetenschappen van de Katholieke  
Universiteit Nijmegen*